

9. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге/ Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 432 с.

10. Нерсисянц В.С. Філософія права / В.С. Нерсисянц. – М.: ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – 652 с.

11. Чистое учение о праве Ганса Кельзена. Вып. 2. – М.: ИНИОН АН СССР, 1988. – 198 с.

12. Чистое учение о праве Ганса Кельзена к XIII конгрессу международной ассоциации правовой и социальной философии. – Токио, 1987. Сборник переводов. Выпуск 1. М., 1987. – 195 с.

13. Austin J. The Province of Jurisprudence Determined / Ed. W. E. Rumble. – Cambridge, 1995. – 468 p.

14. Kelsen H. Der Soziologische und der juristische Staatsbegriff / H. Kelsen. – Tubingen, 1928. – 226 p.

15. Hart H.L.A. The concept of law. 2 ed. / H.L.A. Hart– 1994. – 280 p.

УДК 340.12

Коваль О.Я.,

викладач юридичного коледжу

Чернівецького факультету Національного університету

«Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ПРАВНИЧОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ НАУКИ

Дана стаття є комплексним науковим узагальненням загальнотеоретичних основ, що становлять зміст професійної культури юриста і передбачають два аспекти дослідження: теоретико-правовий й філософсько-правовий. Сформульовані дефініції та здійснений всебічний аналіз поняття, елементів, принципів та функцій професійної культури юриста, а також чинників впливу на її формування у контексті сучасної філософсько-правової доктрини.

Професійна культура, правнича етика, правнича деонтологія розглядаються під кутом зору таких філософських категорій як поєднання особливого, загального й одиничного.

Переконливо доведено, що “діалог культур” становить світоглядно-гуманістичне підґрунтя юридичної діяльності, культурологічної концепції правотворчості, взаємодії українського національного та міжнародного права, що актуалізується вступом України до Ради Європи.

Стаття має практичне значення для формування професійної культури юриста, її філософсько-правового осмислення.

Ключові слова: філософія права, філософія правової освіти, філософія юридичного обов’язку, культурологія права, діалог культур, професійна культура юриста, правнича деонтологія, правнича етика, юридична діяльність.

Стаття являється комплексним научним обобщением общетеоретических основ, которые составляют суть и смысл профессиональной культуры юриста, предусматривают два аспекта наследования: теоретико-правовой, философско-правовой. Даны дефиниции и осуществлен всесторонний анализ понятия, элементов, принципов и функций профессиональной культуры юриста, а также факторов влияния на её формирование в качестве современной философско-правовой доктрины.

Профессиональная культура, правовая этика, правовая деонтология раскрыты с точки зрения философских категорий (особенное, общее и единичное). Убедительно доказано, что "диалог культур" составляет мировоззренчески-гуманистическое основание юридической деятельности, культурологической концепции правотворчества, взаимодействия украинского национального и международного права, актуализируется вступлением Украины в Совет Европы.

Статья имеет практическое значение для формирования профессиональной культуры юриста, ее философско-правового осмысления.

Ключевые слова: философия права, философия правового образования, философия юридического долга, культурологія права, діалог культур, професійна культура юриста, правнича деонтологія, правнича етика, юридична діяльність.

This scientific article complex scientific generalization of the general theoretical bases, which make the content of the lawyer professional culture and predict the two research aspects: theoretic-legal and philosophic-legal. The definitions were made and the detailed analysis of the notion, the elements, principles and the functions of the lawyer's culture was carried out; also the influential matters upon the formation in the context of the current philosophic-legal doctrine.

The professional culture, law ethics, law deontology is observed under the point of view of the philosophic categories: as a link of special, general and individual. It's completely proved that "a cultural dialogue" forms the outlook-humanistic basis for the juridical activity, cultural concepts of the law creativity, the Ukrainian National and International law interaction.

Key words: philosophy law, law education philosophy, juridical duty philosophy, culturology, culture's dialogue, the lawyer professional culture, legal deontology, legal ethics, juridical activity.

Постановка проблеми. Правнича деонтологія досліджує сутність внутрішнього імперативу службового обов'язку у правових явищах, пошук та встановлення об'єктивної істини самим юристом; використання ним у службовій діяльності, поряд з позитивним правом, норми природного права для об'єктивної оцінки правової ситуації тощо.

Аналіз дослідження даної проблеми. Різні аспекти даної проблеми в різний час досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Овчаренко Н. І., Скакун О. Ф., Чичерін Б. Н., Шмоткін О. В. та ін.

Мета даної статті полягає в аналізі поняття та принципів правничої деонтології як філософсько-правової науки.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших засобів забезпечення професійної культури юриста є правнича деонтологія. Сам термін «деонтологія» грецького походження, його вперше ввів у науку англійський філософ права Ієремія Бентам у праці «Деонтологія» (1834 р.). Предметом цієї галузі юридичного значення є вчення про професійні обов'язки юриста

і врахування їх у його правничій діяльності. У кожній дії – важливий результат, вчить Бентам, тобто та користь, яку та чи інша дія приносить [3, с.203]. У другій половині 80-х рр. ХХ ст. в українських вузах була введена навчальна дисципліна «Деонтологія», яку запропонував професор Харківського юридичного інституту В.М. Горшенєв, а в 1988 р. видано навчальний посібник [2, с.67]. Сучасні дослідники правничої деонтології часто ототожнюють цю науку з іншими, зокрема, з правничою етикою та професійною культурою юриста (правничою культурою). Як філософсько-правова наука вона ґрунтується на відповідних принципах: нормативності, милосерді, гуманності, справедливості та ін., які в основному збігаються з принципами професійної етики юриста. Але правнича деонтологія володіє і власними принципами.

Основною метою названих принципів є допомога юристові використати такі норми поведінки, які орієнтують на встановлення цивілізованого правопорядку, правового забезпечення життєдіяльності людського суспільства.

Важливу роль у правничій діяльності відіграють духовність і моральність. Індивідуальні норми поведінки можуть збігатися з загальноприйнятими або суперечити їм. Зміст і ступінь відхилення індивідуальних норм від інших можуть бути різними залежно від причин та інтенсивності існуючої невідповідності. На вироблення юристом власних норм поведінки впливають також його знання (загальні і професійні), ерудиція, психологічний стан, певна ситуація тощо. Проте найбільший вплив мають духовні та моральні норми [3, с.25].

Духовні норми є основою моральних, правових та інших видів соціальних норм. Вони становлять підґрунтя духовності, орієнтують юриста на добро, милосердя, опосередковано впливають на юридичну практику через свідомість людей.

Дотримання духовних норм – це запорука виконання норм права, адже вчинення гріха призводить до порушення правових норм. Правові й духовні виробляють певну систему норм поведінки. Деякі духовні норми зафіксовані у праві і юристи ними користуються досить часто (інколи й підсвідомо). Ефективність їх використання полягає в тому, що юрист чинить

певні дії згідно зі своїми переконаннями, а не зі страху перед законом. Вагомим здобутком юриста є крок до цивілізованого суспільства, особливо коли на зло він відповідає добром (звичайно, така дія юриста досить умовна).

В давні часи право і релігія виконували, по суті, одні й ті ж вимоги і відзначались синкретизмом. Тому правова та духовна свідомість повинні збігатися у своїй сутності, а правова культура будуватись на духовності. Якщо роль духовних норм незначна, то знецінюється право, мораль і знижується людська життєдіяльність, оскільки правові норми регулюють частину суспільних відносин, а духовні – усі відносини, хоча багато духовних норм трансформувались у законодавство [2, с.56].

Одним з основних принципів правничої деонтології є нормативність, яка означає, що кожна професійна дія юриста підпорядкована певним нормам. Але це не обов'язково правові норми, які регулюють всю життєдіяльність особи. В цьому принципі зафіксовані загальноприйняті моральні норми, особливо власні норми поведінки юриста, які він виробив під впливом різних чинників.

Принцип самостійності полягає в тому, що теоретичні елементи правничої деонтології стосуються кожної особи зокрема. Юрист виробляє самостійно свою поведінку, яка спрямована на підвищення ефективності правоохоронної діяльності щодо громадян і суспільства в цілому, і самостійно формує у себе почуття внутрішнього імперативу службового обов'язку за велінням серця та покликанням сумління.

Особливо важливим у юридичній діяльності є принцип неповторності. Практика підтверджує, що в житті різні люди навіть у подібних ситуаціях чинять по-різному. З першого погляду, можуть здатися ідентичними дії двох юристів, але певні відмінності все ж існують. У народі кажуть, що немає подібних двох крапель води, не кажучи вже про норми поведінки чи рівень усвідомлення службового обов'язку двома індивідами.

Принцип нестандартності полягає в тому, що деонтологічні норми розраховані не на взірцеві, ідеальні ситуації. Вони мають найбільшу цінність саме у нестандартних

ситуаціях, коли практично неможливо застосувати традиційний підхід, що доволі часто трапляється в юридичній практиці [5, с.88].

Принцип індивідуальності свідчить про те, що деонтологічна норма для кожного юриста – це його особиста норма. Цю норму не може використати інший юрист. Якщо така спроба й буде, тоді настають певні зміни у самій нормі і вона вже не характеризується індивідуальністю. Для юриста, який потрапить в аналогічну ситуацію, деонтологічна норма буде вже іншою.

Принцип оперативності характеризується високим ступенем кмітливості юриста, його здатності швидко й безпомилково приймати добре обґрунтоване і правильне рішення.

Названий принцип дуже близький за змістом до принципу непередбачуваності. У багатьох випадках дії юриста не запрограмовані, але виникають ситуації, до яких юрист може бути не готовий. Тому деонтологічні норми враховують такі явища і скеровують юриста на відповідні правові дії.

Головним у професійній діяльності юриста є вчасно прийняти оптимальне і правильне рішення, для чого використовується принцип своєчасності. Своєчасність забезпечується розвиненою інтуїцією, внутрішнім переконанням і навіть певним професійним ризиком.

Важливим для правничої деонтології є принцип конкретності. В ньому йдеться про конкретне рішення юриста як внутрішній імператив службового обов'язку. Загальні рішення не характеризують особу юриста як професіонала, хоча вони можуть мати конфіденційний, тимчасовий характер. У підсумку юрист повинен прийняти рішення щодо себе чи своїх дій з приводу даної справи [3, с.67].

Кожен з наведених принципів діє не окремо, а у певній сукупності, в окремих випадках доповнюючи один одного. В практиці часто спрацьовують усі принципи правничої деонтології, і в цьому полягає їх єдність і дієвість.

Формування ж юристом своїх власних норм поведінки має відбуватись з дотриманням вимог чинного законодавства.

Перераховані принципи правничої деонтології не є вичерпними. У процесі розвитку українського суспільства та юридичної науки з'являються нові принципи правничої деонтології, зокрема ті, які відображають менталітет нашого народу, ідеї державності. Можна виділити ще такі принципи, як універсальність, демократичність та ін.

Необхідно визначити основні джерела формування внутрішнього імперативу службового обов'язку юриста, або так звані джерела деонтологічних норм.

Такі норми впливають із існуючої теорії професійної етики, професійно-етичних кодексів, що є результатом використання духовних, моральних та правових норм. Формуванню деонтологічних норм сприяють принципи та функції морально-психологічної служби, яка нині набуває поширення в юридичних установах.

Правничу деонтологію характеризує інтелектуальна діяльність юриста, його думки, вплив усіх можливих видів культур, субкультур. Водночас оцінка інтелектуальної діяльності юриста здійснюється за його службовими діями, які відображають зовнішні аспекти тих же видів культур. Правнича культура вбирає в себе як інтелектуальну, так і фізичну діяльність юриста. Зокрема, до останньої відносять різні практично-професійні навички: культуру фізичного затримання правопорушника, майстерність у веденні службової документації тощо. Тобто, для правничої культури важливі думки й дії. Тут мають місце такі фактори, як час, спритність, обсяг дій, залучення інших осіб і т. ін. Для даної науки важливе існування свідомості та почуттів, їх внутрішній вплив на дії юриста. Для правничої культури і правничої етики важливо, щоб свідомість і почуття мали зовнішній вияв (для оцінки іншими особами). Тому правнича деонтологія для правничої етики й культури є душею, живильним середовищем, до деякої міри й духом.

Правнича деонтологія досліджує сутність внутрішнього імперативу службового обов'язку у правових явищах, пошук та встановлення об'єктивної істини самим юристом; використання ним у службовій діяльності, поряд з позитивним правом, норми

природного права для об'єктивної оцінки правової ситуації тощо.

Всі ці положення доцільно досліджувати з позиції філософії права, культурології права, соціології права, юридичної психології та інших наук.

Тут добре простежується зв'язок правничої деонтології та інших суспільних наук.

Деонтологічне поле формується на розумовому й чуттєвому рівнях. Це практичні операції юриста. Вони формують багатоваріантний набір можливої правомірної професійної поведінки, підвищують гостроту правової реакції. Тим самим програмується професіоналізм юриста.

Правнича деонтологія допомагає юристові виробити свій внутрішній імператив обов'язку, свою власну поведінку, що допомагає йому в оцінці людини за її конкретними справами, а не за словами. Мета цих індивідуальних норм – утримати юриста від неправомірної поведінки, перебороти насильство, виробити внутрішнє переконання, сформулювати правильні думки [4, с.125].

Усе це має важливе як теоретичне, так і практичне значення в діяльності наших правоохоронних органів, а також у навчальному процесі факультетів і вузів юридичного профілю.

Література:

1. Гегель. Сочинения. Т. 2. – М., 1959. – 488 с.
2. Скакун О.Ф., Овчаренко Н.И. Юридическая деонтология. – Харьков, 1999. – 270 с.
3. Сливка С.С. Правнича деонтологія. – К., Атіка. - 1999. – 336 с.
4. Чичерин Б.Н. Философия права. – Санкт-Петербург: Наука. - 1998. – 656 с.
5. Шмоткин О.В. Юридична деонтологія. – К., 1995. – 120 с.